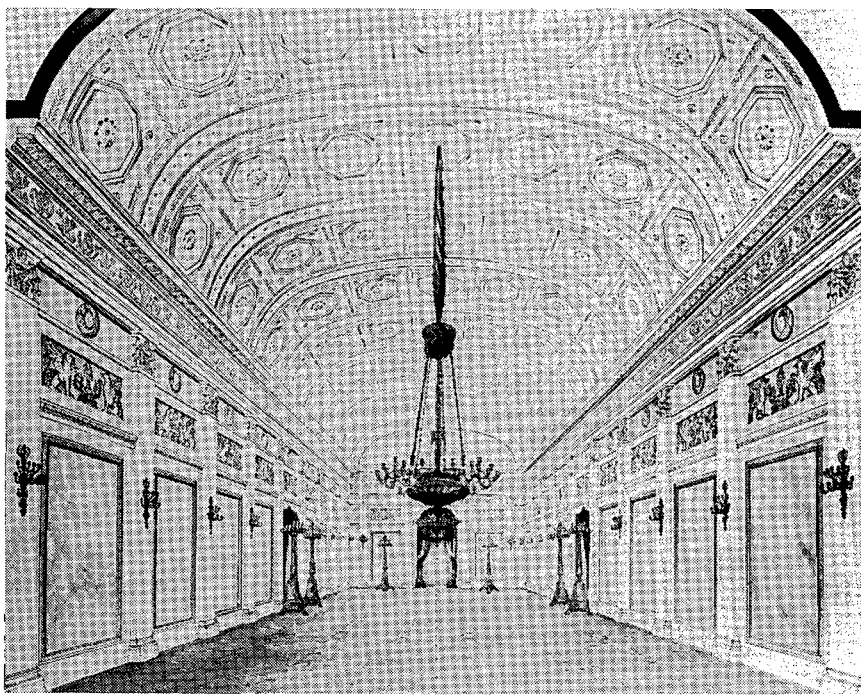

Het Oude Hof in restauratie

51 Over de geschiedenis van het Koninklijk paleis aan het Haagse Noordeinde en van de bewoners hebben we in het vorig nummer van ons tijdschrift uitvoerig geschreven. Nu de restauratie al een eind is gevorderd, leek het ons aardig nog enkele bijzonderheden over de bouwgeschiedenis van wat vroeger 'het Oude Hof' heette, te vertellen. Vele gegevens hierover kregen we van de heer W. H. Fokker van het architectenbureau Kruger, Voorburg, dat het restauratieplan maakte. De hier gereproduceerde plattegronden – werktekeningen – zullen de lezer wegwijs maken. Het oudste gedeelte van het gebouw bevindt zich in het verlengde van de ingang, inclusief een deel van de zuidelijke vleugel. Beide delen vormden het Huis van Goudt, met dien verstande dat genoemde vleugel in de 16e eeuw werd aangebouwd in noordelijke richting.

Achter het gebouw lag indertijd een tuin, die aan het eind was afgesloten door een muur. Tussen de Molenstraat – links op de plattegrond – en de Hogewal – rechts op de plattegrond – bestond een recht van overpad, dat tussen twee muren doorliep. De in het vorige nummer afgebeelde prent toont in vogelvlucht het 'Oude Hof' in 1616, gezien vanaf de St. Jacobs-toren. De toren in het midden van de prent heeft het gebouw tot omstreeks 1750 gesierd.

Toen men ten behoeve van de restauratie de situatie van het gebouw grondig onderzocht, vond men o.m. de fundering van de oude achtergevel met een meter hoge plint van zgn. Leede-steen, een bouw materiaal, dat in de Gotische tijd in ons land veel werd gebruikt.

Omstreeks 1635 is er verder aan het gebouw getimmerd. Dat gebeurde aanvankelijk door Jacob van Campen, die de nieuwe voorgevel ontwierp. Pieter Post was toen zijn opzichter. Bij deze (ver-)bouw is de zuidelijke vleugel aan de noordzijde herhaald en toen kwamen ook de twee arcaden dwars op het Noordeinde er bij. Aan de achterzijde bouwde Pieter Post aan. Dat deel kwam toen scheef op de achtergevel te staan, hetgeen waarschijnlijk samenhangt met een al aanwezige trap. In dezelfde periode heeft Pieter Post nog een paviljoen bijgebouwd (plattegrond begane grond: 0.66, 0.67 en 0.83).

We slaan nu een flinke tijd over en belanden in de regeringsperiode van koning Willem I, die aan de stadsbouwmeester

Teneinde de lezer enigszins wegwijs te maken zijn bij dit artikel een tweetal plattegronden afgedrukt. Op de plattegrond van de begane grond is zwart omrand de omvang te zien van het oorspronkelijke Huis van Goudt. Beide plattegronden geven overigens de situatie weer zoals het paleis er na de thans onderhanden zijnde restauratie zal uitzien. De cijfers in het artikel verwijzen naar de verschillende ruimten. Op beide plattegronden bevindt de 'voorkant' van het paleis zich onderaan (Noordeinde): links op de plattegronden bevindt zich de Molenstraat. Hier en daar zijn de laatste tijd kritische opmerkingen gemaakt over de hoge restauratiekosten: ongeveer f 60 miljoen. Om misverstanden te vermijden wijzen we er op dat het gebouw straks een 'werkpaleis' van de regering zal zijn. De eisen die aan de restauratie worden gesteld zijn eisen die vastgesteld zijn door het kabinet en de Rijksgebouwendienst. Het koninklijk huis zal er – na de restauratie – slechts in zeer bijzondere gevallen gebruik van maken.

1
PRENT VAN DE GROTE BALZAAL;
VERMOEDELIIK NA 1850 VERVAARDIGD

van Amsterdam, Ziesenis, de opdracht gaf het gebouw aan het Noordeinde te 'formeren'. Ziesenis moest grote haast achter de uitvoering van zijn opdracht zetten.

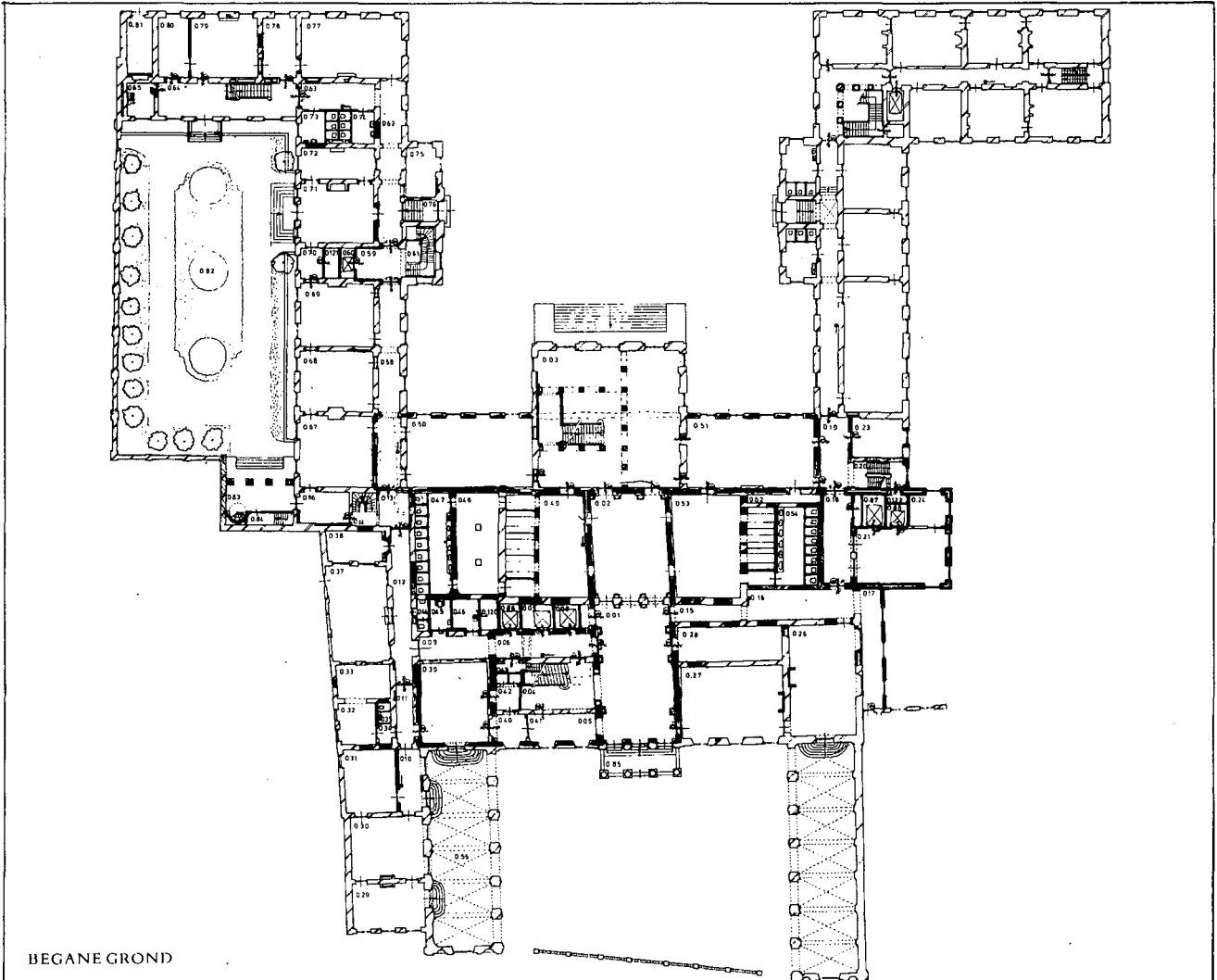
Bovendien moest hij het zuinig aandoen. Dat laatste was niet zo verbazingwekkend, want Nederland was in het begin van de 19e eeuw tot grote armoede vervallen. Ziesenis had het met zijn koninklijke opdracht niet gemakkelijk. Er was in die tijd sprake van grote onervarenheid in de architectenwereld. Bovendien: Nederland had eigenlijk nooit een echt paleis gehad.

De hier genoemde factoren geven een verklaring voor allerlei vreemde plattegrondsvormen en ook voor de 'armoedige' oplossing, die getroffen werd. De ge-

volgen van het ontbreken van een duidelijk programma van eisen en de grote haast die met de verbouwing gemaakt moest worden, hebben hun sporen nagelaten. Ziesenis begon het paleis in grote lijnen al te bouwen om later de indeling wel te bekijken. Vanwege de te betrachten zuinigheid moest hij ook nog het aanwezige materiaal zoveel mogelijk gebruiken. Al met al geen benijdenswaardige taak voor Ziesenis. Het oorspronkelijk door Pieter Post ontworpen aanwezige trappenhuis heeft Ziesenis met de helft in het front verbreed, hetgeen misschien de merkwaardige plattegrond van de middenrisaliet (uitspringend gedeelte) verklaart. Bij de nu onderhanden zijnde restauratie wordt deze trap een kwartslag

gedraaid. Ten behoeve van het nieuwe trappenhuis 1.03 wordt de lange zaal aan de zuidzijde – onderdeel van het door Ziesenis gebouwde paleisgedeelte – gesloopt. De in uitvoering zijnde restauratieplannen voorzien verder in het behoud van de a-symmetrische plattegrond van de middenrisaliet, maar er komt wel een beter entree en een betere opgang, een en ander verband houdende met de toekomstige bestemming. De bedoeling hiervan is het openbare gebeuren (gedacht moet bijvoorbeeld worden aan grote ontvangsten) af te leiden naar de achterzijde van het gebouw, waar, in tegenstelling tot de voorzijde (Noordeinde) veel meer verkeersruimte is.

De 19e-eeuwse achterzijde krijgt daarvoor in feite een veel grotere betekenis dan de entree aan de zijde van het Noordeinde. In dit verband spreekt restauratiearchitect Kruger over een 'Janus-paleis', d.w.z. een paleis met twee voorkanten. Over de grote balzaal op de eerste verdieping (plattegrond 1.02) valt weer een ander verhaal te vertellen. Deze balzaal werd omstreeks 1640 ten tijde van Frederik Hendrik gebouwd en wel over de centrale hal (stammende uit de periode Goudt) heen. Die balzaal was ca. 11 bij 25 m. Ze bleef de kern bij de verbouwing door Ziesenis, wiens werk in de vorige eeuw werd voltooid door De Greef (1820-1822). De balzaal kreeg toen stucwerk met kunstmarmer (hardstuc

53 met toeslag-materiaal, zoals marmer-slijpsel in verschillende kleuren), een procédé dat notabene duurder was dan het gebruik van echt marmer, een feit dat het vermelden waard is omdat, zoals we zagen, Ziesenis indertijd van Koning Willem I de opdracht kreeg het, vooral in het woongedeelte, zo zuinig mogelijk aan te doen.

Tijdens ons bezoek was die balzaal praktisch al helemaal uitgesloopt. De kapitelen en de reliëfs zijn voorzichtig afgenomen en zullen bij de vordering van de restauratie weer worden aangebracht. De wanden, gepleisterd op riet (!) op houten achtergrond, worden deels gesloopt, alleen daar waar het houtwerk door de brand van 1948 verkoold is, en zullen

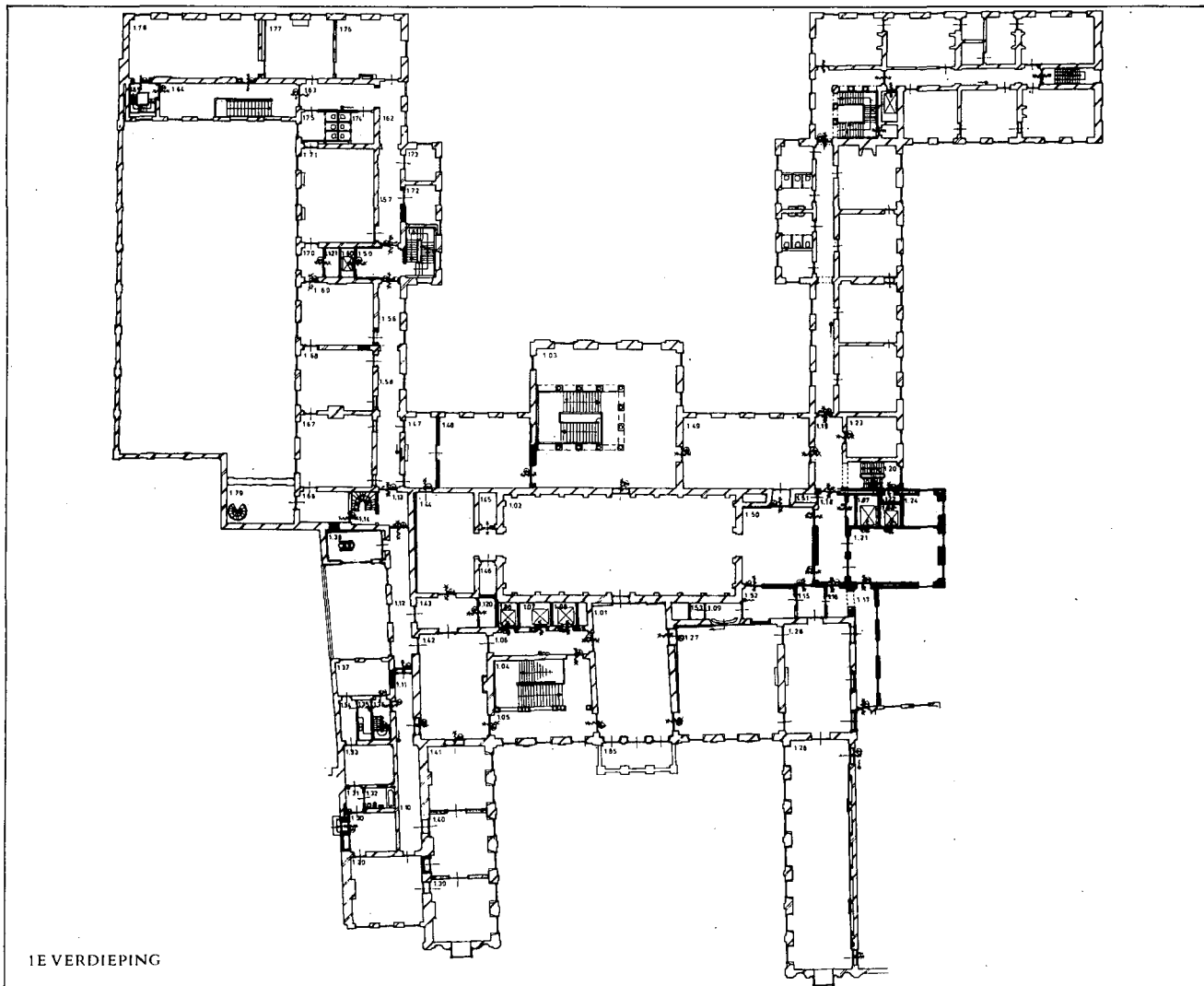
worden vervangen door steen.

Aan de kopzijde van de grote balzaal bevinden zich twee salons (gebouwd door De Greef). Beide salons zijn vrij gaaf bewaard gebleven; ze doorstonden ook de brand van 1948. De plafonds van beide salons vertonen ornamentiek van architect De Greef. Dat is uit een historisch architectonisch oogpunt een detail van betekenis, want Nederland is niet rijk aan bouwwerken met empire-stijl. Bovendien treft men in ons land niet zoveel werk van De Greef meer aan.

Onder handhaving van de architectonische historie van de grote balzaal zal deze ook bij de thans onder handen zijnde restauratie blijven bestaan als grote ontvangstruimte.

Op de eerste verdieping aan de zijde van het Noordeinde bevinden zich vier 'empire'-zalen (1.01, 1.27, 1.26 en 1.42). Een van die zalen (1.27) is in 1853 ten tijde van Willem III vergroot tot kleine balzaal en wel in de stijl van die periode: neobarok.

Hoe men overigens vroeger met brandveiligheid omsprong leert het volgende. Voor de verwarming van o.a. die kleine balzaal werd een heteluchtinstallatie aangelegd. De ketel daarvan stond op de binnenplaats. De warme lucht werd via kanalen naar de kleine balzaal geleid. Afgezien van het zeer brandbare materiaal waaruit het grootste deel van het paleis was opgetrokken, was deze verwarmingsmethode nu niet be-

paald brandveilig. Er stond ook nog een open haard. Deze zaal brandde in 1948 uit.

Noordelijk van de kleine balzaal bevindt zich de 'rode salon' (1.26), waarvan nog het gehele vergulde ameublement, ontworpen door De Greef, aanwezig is. Mede daarom wordt de 'rode salon' in empire-stijl hersteld.

Aan de zuidzijde van de zgn. Konings-trap (1.42) bevond zich tot nu toe het 'bruine kwartier' (1.29, 1.39, 1.40 en 1.41), welke naam terug te voeren is tot de mahonie-betimmering van de verschillende vertrekken. Aan de zuid-oostelijke kant blijven de 'empire'-interieurs op de eerste verdieping gehandhaafd. Deze zijn onderdeel van de

vleugel, welke door De Greef werd gemaakt en die koning Willem III een tijdlang tot woonruimte heeft gediend.

Tijdens restauratiewerzaamheden in zo'n groot gebouw is een bezoek niet altijd even eenvoudig. Men moet wel eens van beneden naar boven en omgekeerd om bepaalde aspecten in ogenschouw te kunnen nemen. Zo'n situatie is een beetje met wegversperringen te vergelijken. Deze omstandigheid was oorzaak dat we tijdens ons bezoek van de eerste verdieping weer naar de begane grond gingen om vervolgens opnieuw naar boven te gaan. Op de begane grond bekeken we nog even de zgn. Indische zaal (0.50), die tijdens de regering van koning Willem I als audiëntiezaal fungeerde. Deze zaal

dankt haar naam aan het feit dat ze betimmerd is met prachtig houtsnijwerk, gemaakt door houtsnijders uit Japara en omstreken. De betimmering was het huwelijksge Geschenk aan koningin Wilhelmina en Prins Hendrik (1901), van de burgerij in het toenmalig Nederlands Oost-Indië. Deze zaal is nog geheel intact.

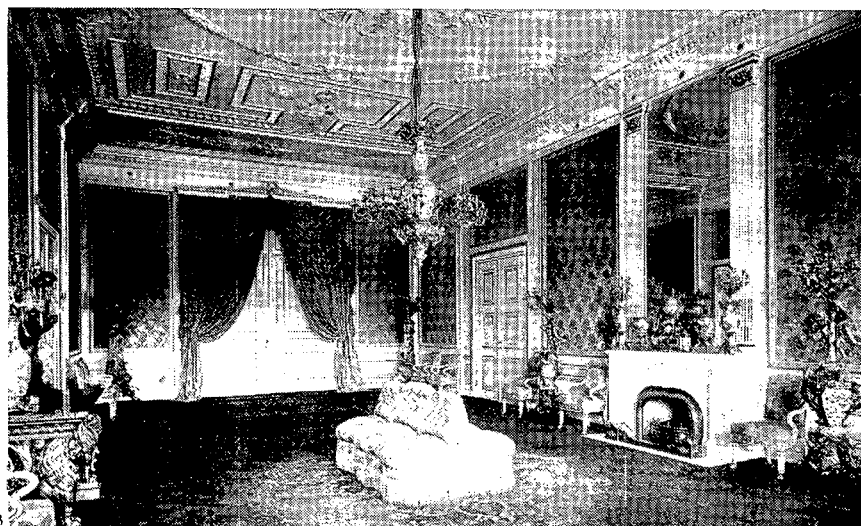
Na een kijkje in deze zaal gingen we terug naar de eerste verdieping voor een bezoek aan de noordzijde (Noordeindekant) waar zich de galerij- of spiegelzaal (1.28) bevindt. Deze spiegelzaal werd ingericht naar het voorbeeld van Versailles, maar wel in een veel eenvoudiger uitvoering. Het fries onder het plafond van de Spiegelzaal bleek te bestaan uit marmerschilderd, geperst karton (!) Ze diende

2
DE SPEELKAMER: AQUAREL UIT 1855

3
DE BALCONZAAL IN 1938

DE FOTO'S EN PLATTEGRONDEN BIJ DIT ARTIKEL ZIJN ONS TER BESCHIKKING GESTELD DOOR HET ARCHITECTENBUREAU KRUGER B.V., VOORBURG.

koning Willem I tot eetzaal. Het meubilair van deze zaal is gelukkig nog grotendeels aanwezig. De zaal zelf heeft echter ernstig geleden van zwam.

Op de begane grond in de zuidwestvleugel waren de woonvertrekken van koning Willem I (0.80, 0.79, 0.78 en 0.77), met o.m. een biljartkamer en een bibliotheek. Daarboven, dus op de eerste verdieping, bevonden zich de woonvertrekken van de echtgenote van Koning Willem I. Tot dit woongedeelte behoorden ook de speelkamer (1.78) voor de kinderen, een eigen bibliotheek, een eetkamer (1.63, 1.74, 1.75) en een theesalon (1.71) (met twee open haarden).

In het vertrek 1.67 is onze tegenwoordige koningin Juliana geboren.

Toen koningin Emma dit gedeelte als

Boekennieuws

onder redactie van J. E. van der Wielen

55 woon- en werkruimte betrok, liet zij de empire-stijl vervangen door de in die tijd wat warmere neo-barok-stijl. Op de eerste verdieping bevond zich ook een eetzaal (1.49), niet te verwarren met de grote eetzaal aan de voorzijde van het paleis. Ook deze (kleine) eetzaal is door koningin Emma van stijl veranderd, nl. in Lodewijk XIV-stijl. Het plafond is een kopie van een plafond dat zich in het huis van Fagel bevindt (Noordeinde).

Naast de woon-werkvertrekken, ongeveer tussen de noord- en zuidvleugel, bevond zich een badkamer, in 1909 aangelegd (1.38) waarvan de wanden bekleed werden met tegeltableaus die met de hand waren gekleurd en die gebakken werden in de eertijds beroemde porceleinenfabriek Rozenburg in Den Haag.

Gedurende onze rondgang door het op dat moment al 'ontluisterde' paleis zijn we onder de indruk gekomen van de grillige bouwgeschiedenis van wat eens het Huis van Goudt was. Duidelijk viel er toen nog de invloed van de verschillende bewoners van af te lezen.

Alle veranderingen, de vele kunststijlen waren en zijn ten dele nog als het boek van een lang en vooral gevarieerd familielevens. Vrijwel geen enkele hoofdbewoner heeft nagelaten zijn stempel op dit gebouw te drukken, waardoor het zowel uiterlijk als innerlijk een bizar en grillig karakter heeft gekregen. Daaruit wordt dan nu een zekere eenheid opgebouwd, zonder met name de oude fraaie interieurs aan te tasten. In tegendeel, voor zover die herstel behoeven, zullen die in oude luister worden teruggebracht.

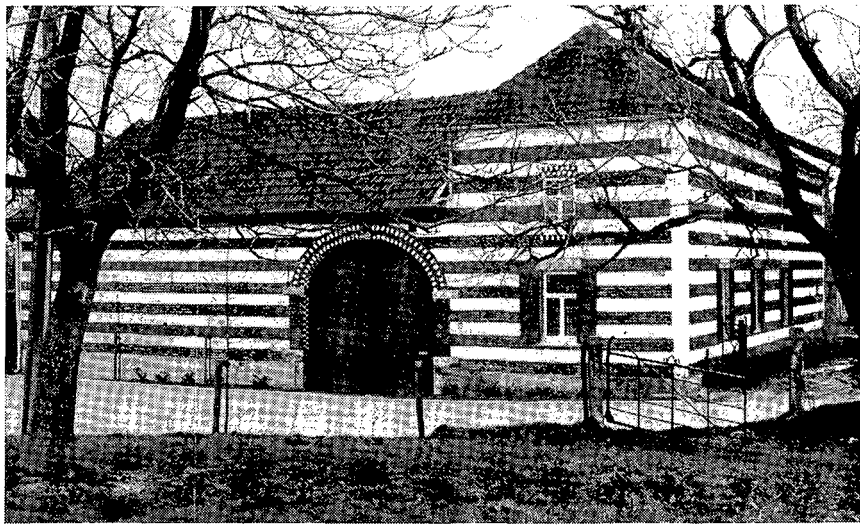
Het paleis zal ook wat de technische inrichting betreft, geheel aan onze tijd worden aangepast. Met behoud van het historisch waardevolle wordt het paleis 'omgebouwd' tot een nieuwe 'eenheid' teneinde aan zijn toekomstige bestemming te kunnen voldoen. Een restauratie- en vernieuwingswerk waarmee nog verscheidene jaren gemoeid zullen zijn.

v.d.W

VAN VLECHTWERK TOT BAKSTEEN. Ofschoon wetenschappelijk van opzet – de auteur J. J. Voskuil is als wetenschappelijk ambtenaar verbonden aan het Volkskundebureau van de Koninklijke Nederlandse Akademie voor Wetenschappen – is dit boek voor de leek ook zeer aantrekkelijk. Het is vlot geschreven en boordevol met prachtige illustraties, deels in kleur. Het boek is een uitgave van de Stichting Historisch Boerderij-onderzoek, welke instelling al menig publicatie op haar naam heeft staan. In dit boek wordt de boeiende geschiedenis verteld van de wanden van het boerenhuis in Nederland. De auteur gaat terug tot de steentijd, bronstijd en vroege ijzertijd om vervolgens uitvoeriger te vertellen van de

grafische afbeeldingen in Zuid-Holland, Zeeland, Noord-Brabant, Utrecht, het westen van Gelderland, Friesland en Groningen. Toegevoegd is ook een zeer uitvoerige literatuurlijst. Voor de afbeeldingen heeft de auteur uit talloze collecties geput. De grafische verzorging en druk was bij Tesink, Zutphen in uitstekende handen. Het boek is te bestellen bij de Stichting Historisch Boerderij-onderzoek, Schelmseweg 89, Arnhem; f 86,50 (incl. portokosten).

DE SYNAGOGE IN BALLINGSCHAP EN DIASPORA. We zouden ons kunnen voorstellen dat de lezer van ons tijdschrift zich, bij het kennismaken van de titel van dit boek, zal afvragen of de inhoud enig

opkomst van de baksteen tot het begin van de twintigste eeuw. Daarbij gaat hij terug tot de 13e eeuw en laat hij zijn blik gaan over allerlei boerderijen in de Nederlandse provincies. Interessant is, dat ook voor de bouw van boerderijen natuursteen is gebruikt. "Tussen het laatste kwart van de dertiende en het eerste kwart van de twintigste eeuw ligt de opkomst en verspreiding van het gebruik van baksteen en de geleidelijke verdringing van het gebruik van vlechtwerk, hout en natuursteen, van west naar oost, van noord naar zuid en van rijk naar arm", aldus de schrijver in een slotwoord.

Achterin het boek zijn samenvattingen in het Engels en Duits opgenomen, alsmede overzichten van de geraadpleegde topo-

BOERDERIJ IN GEM. NUTH (L), 1978. LAGEN BAKSTEEN AFGEWISSELD MET GEWITTE SPEKLAGEN VAN MERGEL
FOTO: STICHTING HISTORISCH BOERDERIJ-ONDERZOEK.

verband kan houden met zijn belangstelling voor monumentenzorg. Maar als we dit laatste begrip vertalen in de meer officiële omschrijving: zorg voor het architectonisch erfgoed, ligt de rechtvaardiging van een korte bespreking van dit werk voor de hand. Maar er is meer, dat dit boek zo bijzonder leeswaardig maakt. Uitgaande van zijn basisonderwerp heeft de schrijver namelijk de synagoge geplaatst in een ruim kader van de